

УДК 373.25
МРНТИ 14.29.05

DOI 10.51889/2960-1673.2025.81.2.010

Ибатова Г. Б.¹, Жұбатхан А. Г.², Джумабаева Г. Б.³

¹ғылыми жетекшісі, аға оқытушы, Phd, ibatova_igb@mail.ru

²7М01902-Арнайы педагогика: Логопедия мамандығының 2 курс магистранты,
aigerim.zhubatkhan@vk.com

³мектепке дейінгі тәрбие және дефектология кафедрасының ассистенті
Әжинияз атындағы Нөкіс мәмлекеттік педагогикалық институты
Өзбекстан^{1,2} Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖАЛПЫ ДАМЫМАҒАН ІІІ ДЕНГЕЙДЕГІ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ДАҒДЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН АНЫҚТАУ

Аңдатпа

Мақалада сөзшығармашылық дағдыларының қалыптасу ерекшеліктері, олардың сөйлеу және танымдық қабілеттеріне әсері талданады. Сөйлеу тілі жалпы дамымаған (СТЖД) ІІІ деңгейдегі балалардың сөзшығармашылық дағдыларының дамуы қарастырылады. Логопедиялық қолдау мен арнайы түзету жұмыстарының маңызы ашылып, тиімді әдістемелік тәсілдер сипатталады.

Баланың ішкі әлемі, балалық шақтың ерекшелігі – біздің өміріміздегі көптеген өзекті мәселелерді шешуге кілт бола алады. Баланың сөзшығармашылық және интеллектуалдық әлеуеті шексіз, алайда олардың жүзден бір бөлігі ғана қолданылуда десе болады. Бұл әлеуетті ашу және оны жүзеге асыру – өте күрделі міндет. Баланың тұлғасын тәрбиелеудегі мақсат – адамгершілігі жоғары, шығармашылықпен ойлай алатын, белсенді, бастамашыл тұлғаны қалыптастыру болып табылады.

А.М. Шахнарович, Н.М. Юрьева, Е.Е. Кравцова, Т.Н. Ушакова, К.И. Чуковский, К.Д. Ушинский, С.Н. Цейтлин және т.б. сияқты ғалымдар балалар сөзшығармашылығы туралы зерттеулер жүргізіп, уақытылы дамыған бала сөйлеу тіліндегі сөзшығармашылық дағдысы алдағы уақытта сөзжасам дағдысының еш қиындықсыз дамуына әсер етеді.

Кілт сөздер: сөзшығармашылық, сөйлеу тілінің жалпы дамымауы, сөзжасам, сөзөзгерту, мектеп жасына дейінгі балалар.

Ибатова Г. Б.¹, Жұбатхан А. Г.², Джумабаева Г. Б.³

¹Научный руководитель, старший преподаватель, PhD ibatova_igb@mail.ru

²Магистрант 2 курса по специальности 7М01902 – Специальная педагогика: Логопедия
aigerim.zhubatkhan@vk.com

³ассистент-преподаватель кафедры дошкольного воспитания и дефектологии
Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза
Узбекистан

^{1, 2} КазНПУ имени Абая., г. Алматы, Казахстан

ВЫЯВЛЕНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ НАВЫКОВ СЛОВОТВОРЧЕСТВА У ДОШКОЛЬНИКОВ С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ (ОНР) ІІІ УРОВНЯ.

Аннотация

В статье рассматриваются особенности формирования навыков словотворчества, их влияние на речевые и интеллектуальные возможности. Анализируется развитие навыков словотворчества у детей с общим недоразвитием речи (ОНР) ІІІ уровня. Раскрывается роль логопедической поддержки и специальных коррекционных работ, описываются эффективные методические подходы.

Внутренний мир ребенка, особенности детства могут стать ключом к решению многих актуальных вопросов в нашей жизни. Творческий и интеллектуальный потенциал ребенка безграничен, однако используется лишь малая его часть. Раскрытие и реализация этого потенциала – чрезвычайно сложная задача. Цель воспитания личности ребенка – формирование нравственно развитой, творчески мыслящей, активной и инициативной личности.

Ученые, такие как А.М. Шахнарович, Н.М. Юрьева, Е.Е. Кравцова, Т.Н. Ушакова, К.И. Чуковский, К.Д. Ушинский, С.Н. Цейтлин и другие, проводили исследования, посвященные детскому словотворчеству. Они отмечали, что своевременно развитый навык словотворчества в речи ребенка способствует беспрепятственному развитию его словообразовательных способностей в дальнейшем.

Ключевые слова: словотворчество, общее недоразвитие речи, словообразование, словоизменение, дошкольники.

Ibatova G.B.¹, Zhubatkhan A. G.² Dzhumabaeva G.B.³

¹Scientific supervisor, senior lecturer, PhD ibatova_igb@mail.ru

*² 1st year master's student in specialty 7M01902–Special pedagogy: Speech therapy
aigerim.zhubatkhan@vk.com*

*³assistant teacher of the department of preschool education and defectology
Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz
Uzbekistan*

^{1, 2} Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

IDENTIFICATION OF THE CHARACTERISTICS OF WORD CREATIVITY SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT (GSU) LEVEL III.

Abstract

The article covers the features of word creativity skills formation and their influence on speech and intellectual functions. It addresses the formation of word creativity skills in children with General Speech Underdevelopment (GSU) Level III. The contribution of speech therapy support and professional correctional work is revealed, and effective methodological means are described.

The inner world of a child and the strangeness of childhood can be the key to solving most of the pressing issues in our lives. The intellectual and creative potential of a child is limitless, but only a small fraction of it is actualized. Actualization and realization of this potential is a very complex process. The goal of upbringing a child's personality is to create a morally responsible, creatively thinking, active, and initiative individual.

Scientists such as A. M. Shakhnarovich, N. M. Yuryeva, E. E. Kravtsova, T. N. Ushakova, K. I. Chukovsky, K. D. Ushinsky, S. N. Tseitlin, and others have conducted research on children's word creativity. They stated that a mature skill of word creativity in a child's speech at a preliminary stage results in the spontaneous development of word creation skills later.

Keywords: general speech underdevelopment, word modification, word formation, preschool children, word creativity.

Кіріспе

Балалар сөзшығармашылығын дамыту мәселесі маңызды болып табылады. Баланың ішкі әлемі, балалық шақтың ерекшелігі – біздің өміріміздегі көптеген өзекті мәселелерді шешуге кілт бола алады. Баланың сөзшығармашылық және интеллектуалдық әлеуеті шексіз, алайда олардың жүзден бір бөлігі ғана қолданылуда десе болады. Бұл әлеуетті ашу және оны жүзеге асыру – өте күрделі міндет. Баланың тұлғасын тәрбиелеудегі мақсат – адамгершілігі жоғары, шығармашылықпен ойлай алатын, белсенді, бастамашыл тұлғаны қалыптастыру.

Бұл мақсатқа жету үшін балалардың сөзшығармашылық қабілеттерін, белсенділігін және дербестігін дамыту маңызды рөл атқарады. Өнер туындыларымен танысу балалар сөзшығармашылығын дамыту үшін қолайлы жағдай жасайды.

С.Н. Цейтлиннің пікірінше, баланың сөз жасау қажеттілігі ең алдымен қоғамдық қолданыстағы сөзді білмегендіктен немесе тілде бір сөзбен аталмайтын мазмұнды көрсету үшін туындайды. Сөйлеу тәжірибесінің жетіспеушілігі жағдайында сөз жасау баланың әрбір тілдік даму кезеңінде коммуникативтік тапсырмаларды шешуге мүмкіндік береді [17].

Балалар сөзшығармашылығының табиғаты өзгеше. Педагогикада бұл мәселені екі түрлі тәсілмен қарастыру орын алған: кейбір жағдайларда сөзшығармашылық тек баланың ішкі, өзіндік күші ретінде қарастырылса, басқа жағдайларда оның өмірден, өнерден келіп туындайтынына назар аударылады. Сондықтан балалар сөзшығармашылығын дамыту үшін қолайлы педагогикалық жағдайлар жасау маңызды.

Ғалымдар осы мәселеде қабілеттер мен оларды дамытуға қажетті жағдайлардың бірдей маңызды екенін мойындағанымен, бұл көпқырлы мәселе әлі толық зерттелмеген. Өнер туындыларын жасау – бұрын көрген, естіген тәжірибені жинақтау, негізгісін таңдау және оны шығармашылық қиял арқылы өңдеу, жаңа нысанды құруды талап етеді.

Қиял шығармашылықпен тығыз байланысты. Қиялды зерттеуге көптеген кеңес және шетел ғалымдарының еңбектері арналған. Қиялдың дамуына сөздің маңызды рөл атқаратыны белгілі. Сөз балаға нақты заттың әсерінен тыс ойлануға мүмкіндік береді, оның көз алдында көрмеген заттарды елестетіп, олар туралы ойлануына жол ашады. Сөз арқылы бала нақты әсерлердің шегінен шығып, жаңа әлемді таниды.

Сөз бен қиялдың өзара ықпалы біржақты емес: қиял да сөздің жақсы меңгерілуіне әсер етеді. Мұның жарқын мысалы – балалардың сөз шығармашылығы.

Сөзшығармашылық арқылы бала сөздер мен сөйлемдерді қолданып эксперимент жасап, өзгертіп, жаңа нәрсе ойлап табуға тырысады, яғни өзінше шығармашылықпен айналысады. Бұл оған өз мүмкіндіктерін тереңірек тануға және жаңа біліммен байытылуға мүмкіндік береді. Сөздік шығармашылық баланың ойлауын дамытып, оны логикалы әрі бейнелі етеді. Шығармашылық процесінен алған қуаныш пен қанағаттану бұл әрекетті тартымды етеді. [4]

Психолог Т.Н. Ушакова балалардың сөзшығармашылығын зерттеуде үлкен үлес қосты және балалар жаңа сөздерді жасау барысында үш негізгі принципті бөліп көрсетеді:

- Сөз «сынықтары» принципі – баланың қандай да бір сөздің бір бөлігін бүтін сөз ретінде қолдануы. Бұл жағдайда бала сөзді бөліп алып, оны дербес сөз ретінде қолданады.
- «Бөтен» жалғаулар принципі – балалар белгілі бір сөздің түбіріне басқа сөзге тән жалғауларды қосады. Осылайша, олар сөздерді өздерінің ойынша өзгертеді.
- «Синтетикалық» сөздер принципі – балалар екі түрлі сөзді біріктіріп, жаңа сөз құрастырады. Бұл тәсіл баланың шығармашылық қиялының бір көрінісі болып табылады. [15]

Т.Н. Ушакованың бұл тұжырымдамалары балалардың тілдік қабілеттерінің дамуын түсінуге және олардың сөзшығармашылығын тереңірек зерттеуге ықпал етеді.

А. М. Шахнарович пен Н. М. Юрьева зерттеулерінің нәтижелері көрсеткендей, мұндай ерекше сөздердің пайда болуының себебі – сөзжасам шекараларын дұрыс сақтамау. Балалар тілді меңгеруде аналогияларға сүйенуге тырысады, алайда кей жағдайларда олар дұрыс емес морфемаларды (өнімсіз) дұрыс (өнімді, жиі қолданылатын) морфемалармен алмастырып жібереді. Бұл ретте авторлардың пікірінше, балалардың осы әрекеттері, нәтижесінде жаңа сөздер қалыптасқан кезде, олардың сөзжасамдық жүйелік ережелерді меңгеруге дайын екенін көрсетеді. [19]

Бұл үдерістегі басты механизм – сөйлеу үлгілерін қалыптастыру. Балалар көбінесе ең көп меңгерген етістік формаларының, зат есімдердің септелуі, сын есімдердің салыстыру дәрежелерінің өзгеруі секілді үлгілерді кеңінен пайдаланады. Жаңа сөз жасау үшін үлгі немесе шаблон қазіргі сәтте берілуі мүмкін немесе бұрын меңгерілген болуы ықтимал, бірақ ол әрқашан болады.

Басқаша айтқанда, балалардың жаңа сөздер жасауы көбінесе олардың тілдік ортада бұрыннан қалыптасқан грамматикалық үлгілерді қолдануына негізделеді, бұл олардың сөйлеу қабілетінің дамуының бір бөлігі болып табылады.

Сөзшығармашылық кезеңі баланың өмірінің үшінші-төртінші жылдары басталып, бес-алты жасқа қарай аяқталады, яғни осы кезде бала ана тілінің ережелері мен нормаларын негізінен меңгеріп, сөздерді қалыпты түрде қолдана алады. [13]

А.Н. Леонтьевтің пікірі бойынша, «баланың ересек тілін біртіндеп меңгеруі, негізінде, оны меншіктеу емес, оны өздігінен құрастыру болып табылады». Белсенді сөз жасау процесі баланың шығармашылық тұлға екенін, дамыған қиялы мен тілінің даму қабілетін көрсетеді, бірақ бұл қабілет әр балада бола бермейді.

Бұл соңғы жылдары, әсіресе балалардың тілдік дамуының кешеуілдеу тенденциялары байқала бастаған кезде, айқын көрініс табады. Қазіргі таңда Чуковский кезіндегі сияқты балалардың сөздермен еркін ойнауы сирек кездесетін құбылыс. Логопедтер көбіне сөзшығармашылық қабілеті жетіспейтін балалармен жұмыс істейді. Бұл балалар көбінесе тіл дамуының жалпы тежелуіне ұшыраған, лексикалық-грамматикалық құрылымды түзетуге мұқтаж. Мұндай балалар грамматикалық өзгерістерді ұзақ уақыт байқамайды, оларға тек сөздің лексикалық негізі ғана маңызды. «сөз тудырушы және сөз өзгертуші жұрнақтар баланың үшін өзгертін орта болып табылады, нақты мағынасы жоқ, физиологиялық тұрғыдан әлсіз сөздік тітіркендіргішті білдіреді, оны балалар қабылдамайды», – деп жазады Н.С. Жукова өз еңбегінде.[7]

О. С. Ушакованың пікірінше, «поэтикалық есту әдеби шығармаларды қабылдауды және сөздік шығармашылықты байланыстырады. Оның дамуы балаға алған дағдылары мен білімдерін тәуелсіз қызметте – сөздік шығармашылықта пайдалануға көмектеседі. Бұл қызметте бала тірі сөзді іс-әрекетте көреді, сөзді контексте сезініп, түсінуге үйренеді» [12, б.43]. О.С. Ушакова «поэтикалық естуді, көркем сөздің экспрессивті құралдарын сезіне білу, жанрларды ажырата білу, олардың ерекшеліктерін түсіну және көркем форма компоненттерінің әдеби шығарманың мазмұнымен байланысын түсіну қабілеті ретінде анықтайды» [12, б.44]. Ол поэтикалық есті дамыту үшін шығармашылық тапсырмаларды орындауды ұсынады: салыстырмаларды, эпитеттерді ойлап табу, синонимдер мен антонимдер таңдау, берілген сөзге рифмалар жасау.

Мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлемдердің синтаксистік құрылымы күрделеніп, салалас және сабақтас құрмалас сөйлемдердің саны артады. Дегенмен, балалардың басым бөлігінде бұл дағдылар тұрақсыз болып келеді. Балалар өз әңгімелерінде фактілерді сұрыптап, оларды логикалық реттілікпен орналастыруда, сөйлемдерін құрылымдауда және тілдік безендіруде қиындық көреді. Психологиялық тұрғыдан алғанда, шығармашылық әңгіменің негізі шығармашылық қиялға сүйенеді. Л.С.Выготский, К.Н. Корнилов, С.Л. Рубинштейн және А.В.Запорожец сынды ғалымдар шығармашылық қиялды баланың өмірлік тәжірибесімен тығыз байланыстағы күрделі психикалық процесс ретінде қарастырады. Шығармашылық қиял мектеп жасына дейінгі балаларда ең икемді әрі педагогикалық әсерлерге оңай бейімделеді.

Сөзшығармашылық (О. С. Ушаковтың түсіндірме сөздігі бойынша) – жаңа сөздер жасау процесі. Дегенмен, тәжірибелік педагогикада бұл термин кең мағынаға ие: сөзшығармашылықты тек жаңа сөздер құру ғана емес, сонымен қатар алынған тәжірибеге негізделген өзіндік ой қалыптастыру процесі деп атайды.[11]

Балалар сөзшығармашылығы – бұл онтогенез барысында сөйлеудің дамуы кезінде пайда болатын ерекше әрі заңды құбылыс. Сөзшығармашылықтың нәтижесі болып дериват – белгілі бір сөзжасам үлгісіне сай жасалған жаңа сөз саналады. Мұндай сөздер кейде тіл нормаларына сай келсе, кейде олардан ауытқып, «ерекше комбинация» немесе «сөзжасамдық инновация» ретінде қарастырылады. Сондай-ақ, мұндай құбылысты «сөзшығармашылық неологизм» деп те атайды.

Зерттеу жұмысын жүргізуге арналған материалдар мен әдістер

Анықтау экспериментін жүргізуде біз алдымызға осындай мақсат қойдық: Сөйлеу тілі жалпы дамымаған III деңгейдегі мектеп жасына дейінгі балалардың сөзшығармашылық дағдысының ерекшеліктерін анықтау.

Анықтау экспериментінің міндеттері:

1. Сөйлеу тілі жалпы дамымаған (III деңгей) балалардың сөзшығармашылық дағдысының қазіргі жағдайын анықтау.
2. Сөзшығармашылық дағдысын қалыптастыруда кездесетін қиындықтарды анықтау.
3. Балалардың сөзшығармашылық, сөзшеңдік және сөзқұрау әрекеттерінің ерекшеліктерін талдау.

Анықтаушы зерттеу барысында біз балалардың жас ерекшеліктерін, сөйлеу тілі дамуының деңгейін, олардың тапсырмаларды түсіну қабілетін және белсенді әрі енжар сөз қорының қалыптасу жағдайын ескере отырып, тапсырмаларды мұқият таңдадық. Мұндай тәсіл балалардың сөйлеу тілі мен сөзшығармашылық қабілеттерін неғұрлым дәл бағалауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, олардың сөздік қорын кеңейту және сөйлеу әрекетін белсендіру арқылы шығармашылық ойлау қабілеттерін жетілдіру мақсаты қойылды. Әрбір тапсырма балалардың тілдік және когнитивтік мүмкіндіктеріне сәйкес таңдалып, олардың сөйлеу белсенділігін ынталандыруға, жаңа сөздер мен сөз тіркестерін қолдану дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Шығармашылық тапсырмаларды таңдауда біз А.М. Шахнарович, К.И. Чуковский, О. С. Ушакова және К.Д. Ушинский сияқты Ресей ғалымдардың тұжырымдамаларына сүйендік. Бұл ғалымдар баланың тілін дамыту мен сөзшығармашылық қабілеттерін қолдауда ерекше әдістемелік көзқарастар ұсынды. А.М. Шахнарович балалардың сөздік қорын байыту мен сөзшығармашылыққа қатысты құнды пікірлер айтқан. К.И. Чуковский, өз кезегінде, балаларға арналған әдеби шығармашылықтың маңызды аспектілеріне тоқталған, ал О. Ушакова мен К.Д. Ушинский бала тілінің дамуын түрлі психологиялық және педагогикалық тұрғыдан зерттеп, баланың шығармашылығын ынталандыру әдістерін әзірлеген. Осы зерттеулердің барлығы шығармашылық тапсырмаларды таңдауда бізге бағыт беріп, балалардың сөйлеу дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік жасады.

Тапсырма

«Аян достарымен орманға жидек жинауға барды»

Мақсаты - балаларды педагог ұсынған жоспар бойынша әңгіме құрастыруға үйрету.

Нұсқау: Балаларға әңгіме тақырыбы мен сюжеті айтылғаннан кейін, логопед әңгіме құрылымымен таныстырып, балалардың назарын маңызды сәттерге, әңгіме барысындағы логикалық реттілікке, бөлімдер арасындағы байланысты орнатуға аударады. Бірінші кезеңде логопед жоспардың бір тармағын балалармен бірге талқылайды, ең жақсы нұсқалар таңдалып алынады. Содан кейін педагог балалардан әңгіме жоспарын қайталап айтуды сұрайды, содан соң балалар өз әңгімелерін құрастырады.

Бағалау критерийі:

- Жоғары деңгей (3 ұпай): Балалар әңгімесін толық, логикалық түрде құрастырады, әңгіме басталуы, дамуы және қорытындысы бар. Оқиғаның ағымы нақты, тұрақты байланыспен жалғасады. Балалар күрделі сөйлемдер мен сөз тіркестерін қолданады, грамматикалық қателер жоқ, сөйлемдер тілдік тұрғыдан бай және әртүрлі. Балалар әңгімеде ерекше идеялар мен шығармашылық шешімдер ұсынады, оқиға жаңа әрі қызықты болып келеді.

- Орташа деңгей (2 ұпай): Әңгіме белгілі бір құрылыммен жасалған, бірақ кейде байланыс үзіледі немесе логикалық құрылымда қателіктер болады. Қарапайым сөйлемдер қолданылады, бірақ кейде күрделі сөйлемдер пайда болады, кейбір грамматикалық қателер кездеседі. Балалар әңгімеде жанашылдық көрсетеді, бірақ кейбір элементтер стандартты болып қалады.

- Төмен деңгей (1 ұпай) : Әңгіме құрылымы түсініксіз, әр бөлігі арасындағы байланыс жоқ, оқиға толық аяқталмаған немесе түсініксіз. Балалар әңгімеде шығармашылық тұрғыдан әлсіз, оқиға бірқалыпты әрі қызықсыз. Тек қарапайым сөйлемдер мен сөздер қолданылған, грамматикалық қателіктер көп, сөйлемдер байланыссыз.

Осылайша анықтаушы экспериментте балалардың тапсырма орындау деңгейін критерийлер арқылы анықтадық. Эксперимент жүргізу барысында алынған тапсырмалардың әр қайсысынан алынған ұпайларды біріктіре отырып жалпы нәтижелерді бағалау критерийін жасадық.

Зерттеу нәтижелері және талдау

Зерттеу экспериментінің нәтижелері көрсеткендей, сөйлеу тілі жалпы дамымаған III деңгейдегі (СТЖД) мектеп жасына дейінгі балалардың сөзшығармашылық дағдысы әртүрлі деңгейде қалыптасқан. Балалар тапсырмаларды орындау барысында белгілі қиындықтарға тап болғанымен, олардың сөзшендік және сөзшығармашылық дағдыларына байланысты динамиканы байқауға мүмкіндік туды.

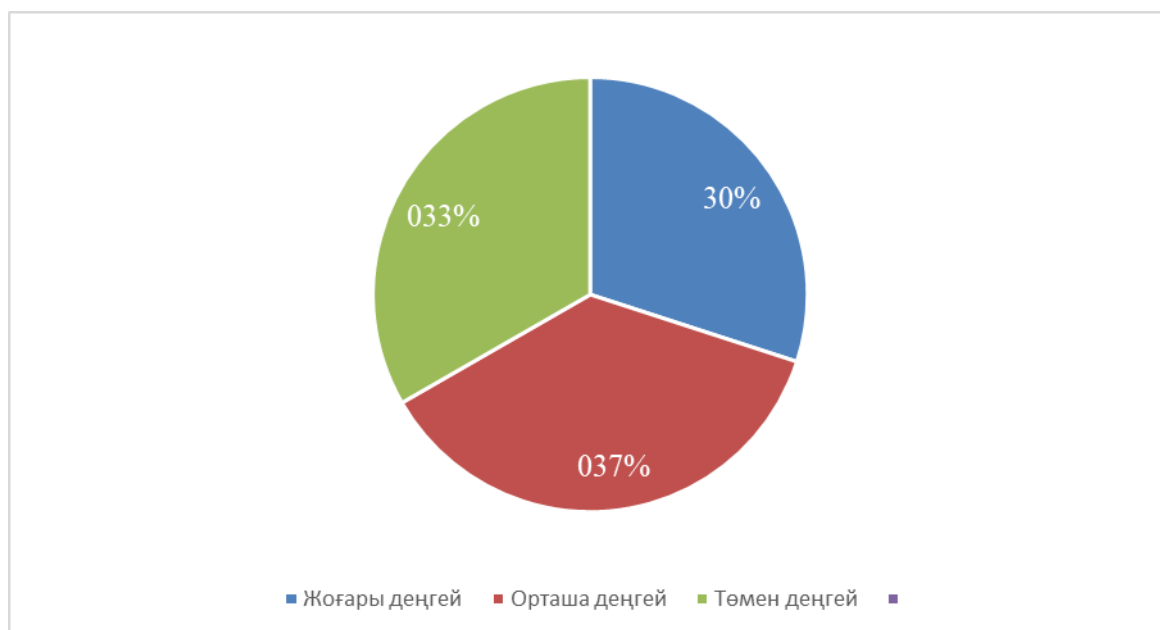
Балалардың даму деңгейі бойынша қорытындылар:

- 3 ұпай алған балалар: Бұл топтағы балалар тапсырмаларды өз бетінше орындап, берілген сөздер мен суреттерді дұрыс қолданды. Олардың сөздік қоры салыстырмалы түрде бай, және олар өз ойын еркін жеткізе алды.

- 2 ұпай алған балалар: Орташа деңгейде жетістікке жеткен балаларға тапсырмаларды орындау кезінде көмек қажет болды, бірақ олар белгілі бір деңгейде тапсырмалардың мәнін түсініп, дұрыс орындады.

- 1 ұпай алған балалар: Төмен нәтиже көрсеткен балалар тапсырмаларды түсінуде және орындауда үлкен қиындықтарға тап болды.

Анықтаушы экспериментті жүргізу үшін біз осыған ұқсас тағы да үш тапсырманы балалар ерекшеліктеріне бейімдеп алып, балаларға ұсындық. Экспериментке 4 жастағы 30 мектеп жасына дейінгі сөйлеу тілі жалпы дамымаған 3 деңгейдегі балалар қатысты. Балалардың арасында 9 бала жоғарғы деңгейді, 11 бала орташа деңгейді, 10 бала төмен деңгейді көрсетті. (сурет 1)

Сурет 1. Деңгей бойынша балалардың тапсырма орындауының қорытынды нәтижесі.

Нәтижелерді талдау

«Аян достарымен орманға жидек жинауға барды» тақырыбы бойынша жүргізілген тапсырма балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған маңызды қадам болды. Әңгіме құрылымы мен логикалық реттілікті сақтау арқылы балалар өз ойларын нақты әрі толық жеткізе алды.

Жоғары деңгейде балалар әңгімесін толық әрі логикалық түрде құрастырып, оқиға барысында тілдік байлық пен шығармашылық шешімдер ұсынды. Әңгімелердің құрылымында күрделі сөйлемдер мен грамматикалық дұрыс қолданылған сөз тіркестері айқын байқалды, бұл балалардың тілдік дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік берді.

Орташа деңгейде әңгімелердің құрылымы белгілі бір ретпен жасалғанымен, кейде логикалық байланыс үзіліп немесе қателіктер орын алды. Бірақ балалар өздерінің әңгімесінде жаңашылдық көрсете отырып, кейбір стандартты элементтерді қолданғанына қарамастан, шығармашылық жұмыстарын орындады.

Төмен деңгейде балалардың әңгімелері толық аяқталмаған немесе түсініксіз болды. Оқиғаның құрылымы әлсіз, байланыс жоқ, тек қарапайым сөйлемдер мен сөздер қолданылды. Бұл деңгейде балалардың шығармашылық ойлау қабілеті әлі де дамытуды қажет етеді. Барлық деңгейлерде де балалардың шығармашылық қиялының дамуы мен тілдік дағдыларының қалыптасуына көңіл бөлінді. Бұл зерттеу нәтижелері сөйлеу тілі бұзылған балалардың сөздік қорын және сөз жасаудағы сөзшығармашылық икемділігін арттыру үшін тиімді әдістемелерді қолдану қажеттілігін көрсетті.

Мектеп жасына дейінгі сөйлеу тілі жалпы дамымаған (СТЖД) III деңгейдегі балалардың сөзшығармашылық қабілеттерін дамыту – маңызды әрі кешенді жұмыс. Зерттеу барысында бұл балалардың сөйлеу жүйесінің қалыптасуында бірқатар ерекшеліктері бар екені анықталды. Олардың сөздік қоры шектеулі, сөйлем құрастыру дағдылары әлсіз, грамматикалық құрылымдарды меңгеруде қиындықтар туындайды. Сонымен қатар, фонетикалық және фонематикалық бұзылыстар сөздерді дұрыс айтуға және байланыстырып сөйлеуге кедергі келтіреді.

Қорытынды

Сөзшығармашылық – баланың сөйлеу белсенділігі мен танымдық қабілеттерін дамытудың негізгі жолдарының бірі. Бұл дағдыны қалыптастыру үшін сөздік қорды байыту, грамматикалық құрылымдарды меңгерту, сюжеттік-рольдік ойындар мен интерактивті әдістерді қолдану қажет. Сондай-ақ, сөзшығармашылықты дамытудың тиімді құралдары ретінде тақырыптық суреттер бойынша әңгіме құрастыру, музыкалық-ритмикалық жаттығулар және шығармашылық еркіндік беру әдістері ұсынылады. Логопедиялық қолдау мен арнайы түзету жұмыстары баланың сөйлеу тілі мен шығармашылық қабілеттерін дамытуда үлкен рөл атқарады. Логопед, педагог, ата-аналар бірлесе отырып жұмыс істегенде ғана балалардың сөйлеу дағдыларының жетілуі қарқынды жүреді. Әсіресе, баланың күнделікті сөйлеу белсенділігін арттыру үшін отбасы ішінде сөйлеу мәдениетін қалыптастыру маңызды.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, дұрыс ұйымдастырылған түзету жұмыстары мен ойын түріндегі әдістерді қолдану арқылы балалардың сөздік қоры кеңейіп, сөзжасамдық және сөзөзгерту қабілеттері жетіле түседі. Бұл олардың мектепке дайындығын жақсартып, өз ойын еркін әрі толық жеткізе алуына мүмкіндік береді.

Осылайша, сөйлеу тілі жалпы дамымаған III деңгейдегі балалардың сөзшығармашылық қабілеттерін жетілдіру – олардың жалпы сөйлеу және когнитивтік дамуына оң әсерін тигізетін маңызды міндеттердің бірі. Бұл бағыттағы жұмыстарды логопедиялық тәжірибеде жүйелі түрде енгізу ұсынылады. Балалардың шығармашылық әлеуетін ашу мен жетілдіру ұзақ мерзімді әрі кешенді тәсілді талап етеді, сондықтан бұл мәселеге ерекше назар аудару қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Коновалова С.Н. *Формирование предикативной лексики у дошкольников с общим недоразвитием речи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / С.Н. Коновалова.* – М., 2007. – 234 с.
2. Филичева Т.Б. *Особенности словообразовательной и коммуникативной активности детей дошкольного возраста с нарушениями речи / Т.Б. Филичева, Т.В. Туманова, Ю.Р. Гуцина // Современные проблемы науки и образования. 2014. №6 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.scienceeducation.ru/ru/article/view?id=15751>*
3. Четверикова Т.Ю. *Овладение глухими школьниками словообразованием на начальном этапе изучения грамматики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Т.Ю. Четверикова.* – М., 2004. – 26 с.
4. Глухов В.П. *Формирование связной речи детей дошкольного возраста с общим речевым недоразвитием.* М., 2002.

- 5.Родари Дж. Грамматика фантазии (Введение в искусство придумывания историй). М.,1978.
6. Ушакова О.С. Развитие поэтического слуха как средства формирования словесного творчества детей 6-7 лет // Художественное творчество детей в детском саду / под ред. Н.Ветлугиной. М., 1974.
- 7.Ушакова О. Развитие речи дошкольников. М., 2001.
8. Шибицкая А.Е. Словесное творчество детей 6-7 лет на материале русских народных сказок // Художественное творчество детей в детском саду / под ред. Н. Ветлугиной. М., 1974.
- 9.Ушакова Т.Н. Речь: Истоки и принципы развития – М., 2004. – 256 с.
- 10.Шахнарович М.А., Юрьева Н.М. Психолингвистический анализ семантики и грамматики (на материале онтогенеза) – М., 1990. – 168 с.
- 11.Цейтлин С.Н. Язык и ребенок. Лингвистика детской речи. – М., 2000. – 240 с.